

4

Prevenció de la malaltia

- 4.1 Vacunes globals
- 4.2 Vacuna del papil·loma
- 4.3 Prevenció de malalties cròniques
- 4.4 Prevenció i control diabetis: retinopatia
- 4.5 Prevenció de les lesions
- 4.6 Maternoinfantil: prevenció de la malaltia bucodental
- 4.7 Tabac: «Classe sense fum»
- 4.8 Tabac: compliment de la llei
- 4.9 Tabac: «El fum és fatal»
- 4.10 Ajuda a deixar de fumar

L'eficàcia de la vacunació sistemàtica redueix les malalties de la població

Els centres de vacunació a Catalunya s'han multiplicat per sis en els últims vint anys.

En els darrers vint anys s'han aconseguit millores importants en el camp de la recerca mèdica per tal de prevenir malalties que, anys enrere, havien provocat un nombre elevat de casos entre la població de Catalunya. Molts han estat els factors que han permès que els canvis qualitatius i quantitatius en la vacunació produïts fins ara facin del nostre entorn un espai segur. L'eficàcia de la vacunació, doncs, es deu a l'augment de l'activitat de les indústries farmacèutiques amb l'increment de noves vacunes, com també al nombre de vacunes aplicades per part del Departament de Salut. Així ho demostra l'evolució del calendari de vacunacions sistemàtiques, que ha passat de les set que immunitzaven l'any 1980 a les tretze que hi ha en l'actualitat.

El primer objectiu que des de l'Àrea de Prevençió de la Malaltia es va intentar aconseguir és que la vacunació arribés a tot Catalunya. Per això, la logística de les vacunes va experimentar canvis significatius. Els centres de vacunacions es van multiplicar gairebé per sis —van passar dels 170 en la dècada dels vuitanta a un nombre que, actualment, se situa al voltant del miler— i van oferir una cobertura geogràfica total perquè tota la població tingués l'oportunitat de vacunar-se.

Tot això no seria possible sense la implicació dels professionals sanitaris que, en les últimes dècades, han dut a terme una gran activitat relacionada amb aquest camp. El resultat de l'esforç invertit s'ha traduït en la reducció de les malalties vacunables a Catalunya, algunes de les quals, fins i tot, s'han aconseguit eliminar.

Evolució de les malalties que formen part del calendari de vacunes sistemàtiques

CALENDARI DE VACUNES SISTEMÀTIQUES

Malaltia	Nombre casos 1986	Nombre casos 2008	Percentatge de disminució
Tètanus	21	2	90,5 %
Tos ferina	8.949	380	95,8 %
Parotiditis	4.326	131	97 %
Xarampió	5.489	5	99,9 %
Rubèola	3.799	0	100 %
Diftèria	Eliminada	Eliminada	-
Poliomielitis	Eliminada	Eliminada	-

La vacuna del papil·loma humà apareix com a eina efectiva contra la malaltia

El Departament de Salut va invertir 21,6 milions d'euros per a la campanya de vacunació destinada a les adolescents.



Una de les grans accions que el Departament de Salut va dur a terme l'any 2008 va ser la vacunació per prevenir la infecció pels virus del papil·loma humà (VPH), responsables de la majoria de càncers de cèrvix, que va beneficiar 31.000 noies entre onze i dotze anys.

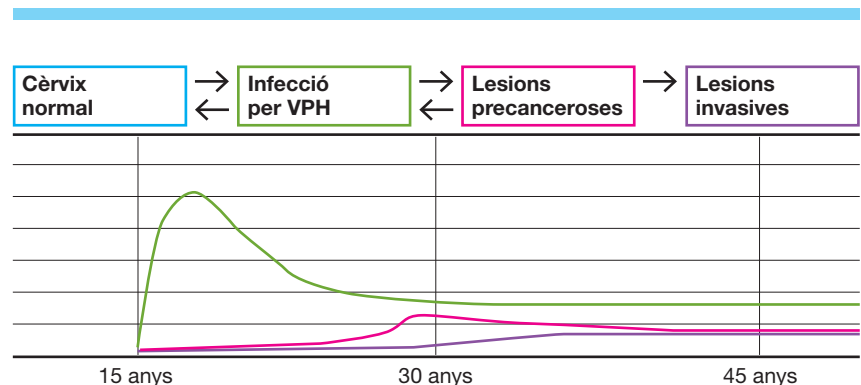
Atès que la franja d'edat amb un risc més elevat de contagi se situa entre els 15 i els 25 anys, l'Àrea de Prevenió de la Malaltia s'ha esforçat a dur a terme una prevenció primària en les noies que no hagin iniciat encara les relacions sexuals. La vacuna és efectiva per a la prevenció de la infecció dels dos tipus principals de VPH que provoquen càncer de cèrvix uterí, responsables del 70 % de casos de la malaltia.

És per això que es va repartir material comunicatiu en forma de fullet que incloïa un consentiment informat adreçat als pares i mares de les menors. A més a més, l'interès social generat per la introducció de la vacuna va afavorir la participació de professionals a debats televisius i de ràdio per informar dels seus beneficis.

Ja el 2007, el Consell Interterritorial del Sistema Nacional de Salut va acordar, per unanimitat, la incorporació de la vacuna contra aquesta malaltia de transmissió sexual en el calendari de vacunació. Per això, va ser important garantir una gestió logística adequada, amb informació per a la població, potenciant l'educació sanitària i portant a terme una avaluació de l'impacte de l'acció.

Amb aquesta mesura, Catalunya se suma a altres països de la Unió Europea, com ara Alemanya, Regne Unit, Bèlgica, França o Dinamarca, que recomanen la incorporació de la vacuna en el calendari de vacunacions.

Representació esquemàtica de la història natural de la infecció pel VPH i el càncer de cèrvix



La promoció i la prevenció en la pràctica assistencial a l'atenció primària

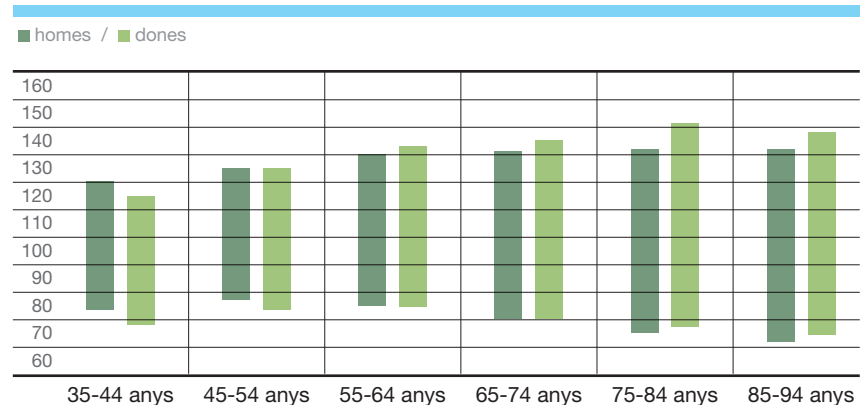
S'han fet catorze cursos/tallers en diferents centres d'atenció primària, descentralitzats i a sol·licitud de cada centre, amb una assistència de més de 300 professionals sanitaris.



Per prevenir una bona part de les patologies que en els darrers anys s'han estès entre la població, i que en molts casos arriben a convertir-se en cròniques, és fonamental que el professional sanitari sàpiga actuar a temps aplicant mesures efectives de promoció i prevenció. Els consells i les indicacions que prescriuen els professionals sanitaris als seus pacients permeten desenvolupar nous hàbits per garantir un estil de vida saludable. Per aquest motiu, el Departament de Salut ha dissenyat diverses estratègies de formació i materials de suport que s'han posat a l'abast dels professionals. Una d'aquestes estratègies és la proposta de cursos i tallers per proporcionar als professionals sanitaris informació actualitzada i eines que facilitin, en la seva pràctica quotidiana, la transmissió de consells i recomanacions als seus pacients. En són un exemple els que s'ofereixen per promoure hàbits alimentaris saludables i que van adreçats a la població en general o aquella portadora de factors de risc cardiovascular. El 2008 es van fer catorze cursos i monogràfics sobre alimentació, nutrició i activitat física.

Els professionals també disposen del *Consens sobre activitats preventives a l'edat adulta a l'atenció primària*, un document on s'integren les recomanacions sobre vacunacions, cribratges més freqüents i consells per aplicar a la pràctica clínica diària. La difusió d'aquest document es va basar en un procés de formació de formadors en col·laboració amb les societats científiques d'atenció primària.

Distribució de la hipertensió a la població de Catalunya



Es completa la distribució territorial de recursos per a la detecció precoç de la retinopatia diabètica

El Departament de Salut distribueix a tot el territori setze retinògrafs, un per cada 150.000 habitants, per aconseguir un diagnòstic precoç de la retinopatia diabètica.

La diabetis és una malaltia crònica que afecta el 6 % de la població catalana. Sense un tractament adequat pot presentar una sèrie de complicacions; una de les més freqüents és la retinopatia diabètica, que encara pot ser causa de ceguesa en els països desenvolupats.

Per millorar-ne el pronòstic i evitar la pèrdua de visió, és clau facilitar un diagnòstic i un tractament precoços. Per això, i seguint les indicacions de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), el Departament de Salut va completar la distribució a tot el territori de Catalunya de retinògrafs o càmeres no midriàtiques (CNM). En concret, durant el 2008 es van incorporar a la xarxa assistencial setze aparells, que es van sumar als que havia adquirit l'Institut Català de la Salut l'any 2006.

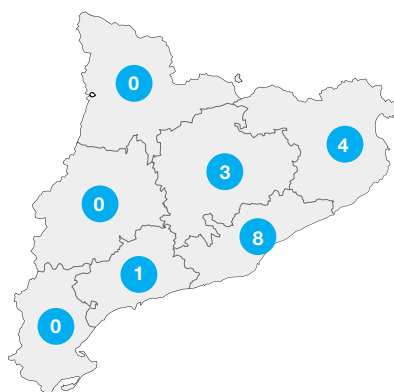
Les CNM, la majoria de les quals es troben als centres d'atenció primària (CAP), permeten realitzar fotografies digitals de la retina sense que calgui dilatar la pupila, un fet que redueix les molèsties i els riscos de l'exploració, amb la qual cosa es propicia una eficient utilització dels recursos sanitaris.

Amb aquesta acció s'acompleixen els objectius de l'estratègia en diabetis del Sistema Nacional de Salut; a més a més, està inclosa dins del projecte MISSAP de monitoratge, seguiment i avaluació de projectes prioritzats.

Accions com aquestes han estat promogudes pel Consell Assessor sobre la Diabetis, un òrgan consultiu del Departament de Salut creat el 1983.

El Consell, compost per representants dels afectats (Associació de Diabètics de Catalunya), professionals (Associació Catalana de Diabetis) i Administració, promou tasques en favor de les persones amb la malaltia i vetllen per la consecució dels objectius proposats.

Mapa de distribució de retinògrafs el 2008



Regió sanitària	2006	2008
Girona	2	4
Lleida	2	0
Alt Pirineu i Aran	2	0
Camp de Tarragona	2	1
Terres de l'Ebre	1	0
Catalunya Central / Vallès	9	3
Barcelonès / Maresme / Costa ponent	18	8

S'intensifica la col·laboració en la prevenió de lesions no intencionades

452 persones van morir a Catalunya l'any 2008 per lesions derivades de col·lisions de vehicles, i 5.493 van haver de ser hospitalitzades per aquesta causa.



Una de les accions en què la Direcció General de Salut Pública (DGSP) dedica un esforç significatiu és la vigilància i la prevenió de les lesions no intencionades del ciutadà. Es dedica, sobretot, una atenció especial a les que es produeixen en col·lisions de vehicles i en caigudes de persones grans i a les que afecten els infants a la llar i durant el lleure. Dins del *Pla de salut de Catalunya a l'horitzó 2010*, el marc de referència de totes les actuacions estratègiques que es faran en els propers anys, publicat el 2008, es preveuen les lesions no intencionades entre els problemes de salut que han de ser abordats de manera conjunta amb la col·laboració de diversos departaments.

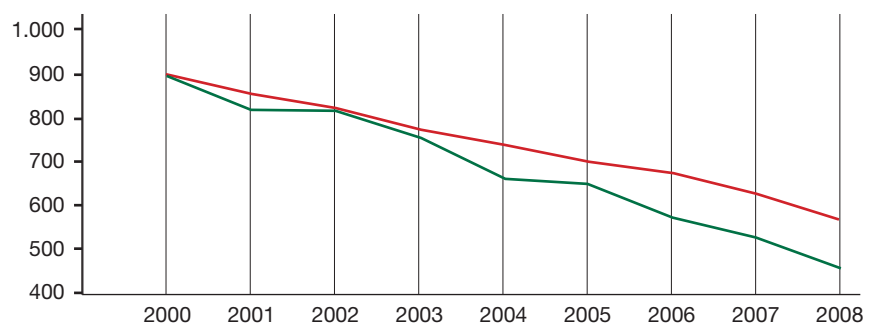
Durant l'any 2008, s'ha consolidat aquest marc d'actuació interdepartamental, que s'ha vist reflectit en la participació de la DGSP en la campanya «Revetlles amb precaució», coordinada per la Direcció General de Protecció Civil, la signatura d'un *conveni marc de col·laboració amb el Departament de Justícia per a l'estudi de la mortalitat per causes externes* que investiga l'Institut de Medicina Legal de Catalunya, i la participació de la DGSP en les activitats de l'Observatori de Seguretat Viària de Catalunya, integrat pels departaments de Salut, Interior, Relacions Institucionals i Participació i Política Territorial i Obres Públiques, on s'han publicat anàlisis de les dades sobre salut i seguretat viària obtingudes en la darrera edició de l'Enquesta de Salut de Catalunya i sobre les hospitalitzacions per lesions per trànsit en hospitals catalans.

A un altre nivell, s'ha intervingut en la distribució de materials de suport a les activitats d'educació sanitària que es porten a terme en el marc de l'atenció primària de la salut, la pediatria i les oficines de farmàcia. L'objectiu és promoure entre els usuaris dels serveis sanitaris l'ús de dispositius de seguretat com són el casc, el cinturó de seguretat i els dispositius de retenció infantils, i difondre consells amb relació a la conducció sota els efectes de l'alcohol, les drogues i alguns medicaments.

Evolució de la mortalitat per trànsit a Catalunya (2000-2008)

Nre. de casos / Any

■ Objectiu Pla de Seguretat Viària / ■ Nombre de defuncions



La prevenció de la càries, una assignatura més dins les aules catalanes

Gairebé 137.000 alumnes es van beneficiar dels programes de salut bucodental impulsats pel Departament de Salut durant el curs acadèmic 2007-2008.



Un dels àmbits al qual l'Àrea de Prevenció de la Malaltia dedica un esforç significatiu és el de la prevenció de la malaltia bucodental en els escolars. La càries és una de les malalties de més incidència a Catalunya i, per aquest motiu, el Programa de glopeigs periòdics de solucions fluorades a l'escola es continua aplicant any rere any a les aules per millorar la salut oral dels alumnes de primer a quart de primària de Catalunya.

A més a més, l'any 2008 es va continuar fent èmfasi en un programa creat específicament perquè els escolars prenguin consciència de la importància de la higiene bucal. El programa en qüestió, anomenat «Dents fortes i sanes», es va dissenyar com un instrument per prevenir la càries dental i les malalties gingivals, a partir de la promoció de la raspallada dental a l'escola. L'objectiu, doncs, és instaurar des de petits l'hàbit higiènic més important per a la prevenció de la càries i de les malalties de les genives, com ara la gingivitis o la periodontitis.

Els estudis científics demostren que la remoció de la placa dental acompanyada de l'ús de fluorurs és la base per mantenir les dents sanes. A més d'això, l'Àrea de Prevenció de la Malaltia continua apostant per una de les activitats marcades pel Programa marc de salut bucodental a les àrees bàsiques de salut, la revisió escolar realitzada per l'odontòleg d'atenció primària. D'aquesta manera, amb aquesta inspecció periòdica s'aconsegueix fer el cribatge anual perquè es puguin detectar els grups d'alt risc (GAR) de càries, malalties periodontals i maloclusió dental, i, així, s'hi puguin aplicar les mesures preventives adients.

Finalment, cal fer una menció especial del Programa de prevenció de la càries als centres de discapacitats de Catalunya, que distribueix un total de 200.000 dosis de solució fluorada per a glopeigs i 25.000 tubs de 50 ml de pasta dentífrica d'alta concentració de fluor (250 mg%) a una població de 10.000 usuaris.

Participants en els programes de salut bucodental

Curs	Nombre
1r primària	34.753
2n primària	34.392
3r primària	32.325
4rt primària	35.338

«Classe sense fum» redueix el consum de tabac entre els més joves

El 80 % dels alumnes participants s'han mantingut sense fumar durant tot el curs escolar gràcies al caràcter de suport i de protecció que incorpora el programa.



Des del 1997 a Barcelona, i a partir del 2004 a la resta de Catalunya, els alumnes del primer cicle de l'ESO participen en un programa que té per objectiu evitar i retardar al màxim l'inici del consum de tabac en les edats més crítiques de l'experimentació amb els productes tabàquics.

«Classe sense fum» és un programa que s'emmarca en la iniciativa europea Smoke-free Class i que, en cada nova edició, arriba a un nombre creixent d'alumnes i centres escolars de tot el territori. L'any acadèmic 2007-2008, 70 centres escolars i més de 6.000 alumnes es van comprometre, amb els seus respectius tutors, a no fumar durant tot un curs.

El programa té la prioritat d'estimular els joves en forma de concurs i, d'aquesta manera, pretén reforçar el sentit de la responsabilitat i la confiança mútua dels participants. D'altra banda, se celebren debats i activitats, principalment en l'espai educatiu de les tutories, que informen dels perills als quals estan exposats en cas d'experimentar amb el tabac i dels avantatges de no fer-ho. La idea es basa en el fet que l'aula tingui una funció protectora a partir del treball en equip per enfortir els llaços personals i per obtenir un compromís de no fumar. Com a grup s'ha d'elaborar també un eslògan que els representarà en el concurs general i que un jurat d'experts valorarà i ponderarà entre tots els participants.

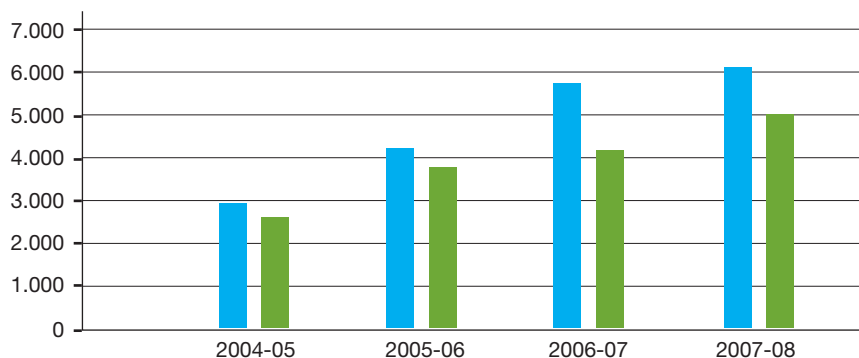
En finalitzar el curs escolar, totes les aules se sotmeten a una autovaloració de grup i s'avalua si els participants han complert el seu compromís. El 2007-2008, el 80 % dels alumnes van entrar al sorteig de diversos premis gràcies a l'esforç per mantenir la seva promesa.

L'eficàcia del programa, a partir dels estudis científics realitzats, ha demostrat que en un percentatge dels casos d'entre el 5 i el 10 % es retarda l'inici del consum de tabac entre els joves adolescents i, en conseqüència, es redueix.

Alumnes participants al programa «Classe sense fum»

Persones / Any

■ Participants / ■ Amb èxit



Proactivitat per a l'enfortiment de la llei antitabac

Els inspectors de sanitat han fet fins a 11.000 controls als establiments catalans per garantir el compliment del decret.

Mapa d'inspeccions acumulades de gener a desembre del 2008



Total inspeccions: 11.238

Des de l'aprovació estatal de la Llei 28/2005, popularment coneguda com la *lleï antitabac*, Catalunya es va posicionar com una comunitat que vetlla pel seu compliment als establiments públics. És per això que es va dur a terme una primera fase d'informació als agents i els sectors afectats, paral·lelament a una formació i una capacitació tècnica de tots els inspectors sanitaris de l'Agència de Protecció de la Salut, que l'any 2006 van integrar a la seva feina habitual l'observació i la vigilància de la nova llei.

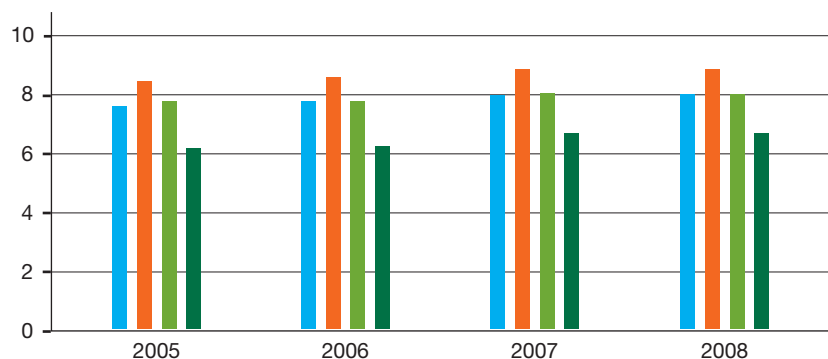
Per garantir una vigilància fiable, a més a més, es va recórrer a una política clara de desplegament territorial a través dels set serveis regionals en què s'estructura Catalunya. D'aquesta manera, cada un dels serveis regionals havia d'organitzar la inspecció en aquells sectors que significaven una prioritat pel que fa a les característiques del seu territori.

Així mateix, atès que la llei antitabac va provocar confusions als establiments de restauració pel que fa a les senyalitzacions i la compartimentació de l'espai per als fumadors, el Departament de Salut va incorporar la possibilitat d'atendre els dubtes i les qüestions a través d'un servei telefònic específic des de Sanitat Respon i també per via electrònica, mitjançant el web del mateix departament.

Durant el 2008, per tal d'avaluar el seguiment de la llei a Catalunya, es van organitzar diverses sessions de caràcter científic o de caràcter més general durant les quals es van presentar els resultats d'estudis especialitzats en la matèria i les principals dades d'inspeccions dutes a terme. El resultat d'un sondeig fet el mes de juny del 2008 va demostrar un notable suport ciutadà a aquestes mesures restrictives i de protecció de la salut. El grau de coneixement i la valoració que tenen els ciutadans respecte a la llei són elevats i mostren una tendència ascendent, en la línia del que s'ha vist a altres països que han aplicat normatives semblants.

Puntuació mitjana atorgada a la Llei 28/2005 segons el consum de tabac dels enquestats

Puntuació mitjana (escala de l'1 al 10) / Any
 ■ Total / ■ Mai fumadors / ■ Exfumadors / ■ Fumadors



Gràcies a la campanya, més de 600 persones han iniciat el tractament per deixar de fumar.



«El fum és fatal», una campanya per alertar i ajudar la població enfront del tabac

Davant els 9.000 morts que es comptabilitzen cada any a Catalunya a causa del tabac, des del Departament de Salut s'ha impulsat la campanya «El fum és fatal», adreçada a tota la població, que té per objectiu sensibilitzar i informar sobre els efectes negatius que provoca per a la salut l'exposició al fum del tabac. Es volen fer conèixer els 4.000 components tòxics que incorpora el tabac, dels quals almenys 43 causen càncer, a banda de molts altres processos i malalties greus.

Per primer cop, es duu a terme una campanya que informa dels perills del tabac tant al fumador actiu com al passiu. S'ha mirat de cercar un discurs ampli i transversal que sensibilitzi la població. Per tal d'assolir aquest objectiu, d'una banda, s'han emprat els mitjans de comunicació per poder expandir el missatge a tots els catalans a partir d'un spot televisiu, bàners a Internet, falques radiofòniques i publicitat escrita i externa. De l'altra, per tal de tenir un contacte més proper amb el ciutadà, s'han dut a terme una sèrie d'accions complementàries al carrer que posaven l'accent en la conscienciació dels riscos que implica consumir tabac, ja que s'adreçaven de manera més accentuada cap als fumadors.

La campanya «El fum és fatal» té com a objectiu informar els ciutadans, especialment els que fumen, de tot el ventall de serveis públics disponibles per ajudar a deixar de fumar, començant per la línia telefònica 902 111 444 d'ajuda al fumador, però, també, les consultes d'atenció primària, ginecològiques, les unitats del tabaquisme i els serveis hospitalaris, entre d'altres.

Els resultats directes de la campanya han estat els següents:

- 1.806 persones, entre el desembre del 2008 i el febrer del 2009, han trucat a la línia telefònica.
- S'han repartit 152.000 postals i 49.000 braçalets i s'han recollit 12.204 cigarets en les diverses accions de carrer dutes a terme.
- S'han planificat 21.084.455 impactes en mitjans de comunicació.



El fum és fatal



S'amplia la cobertura de l'ajuda per deixar de fumar

L'ajuda telefònica del 902 111 444 complementa els altres serveis contra el consum del tabac disponibles i que cobreixen tot el territori.



L'Àrea de Prevenió de la Malaltia ofereix tota una constel·lació de possibilitats perquè els fumadors que ho vulguin puguin iniciar el tractament per deixar el consum del tabac. Des del Departament de Salut s'han impulsat accions i serveis per facilitar la voluntat del ciutadà a prescindir del tabac.

D'una banda, i permetent el contacte personal, trobem les xarxes més properes com ara l'atenció primària (a cada centre d'atenció primària hi ha professionals formats en la deshabitució tabàquica) o bé els programes adreçats a col·lectius específics com ara el de les dones embarassades. També es pot aprofitar l'ingrés a l'hospital per iniciar el tractament per deixar l'hàbit del tabac, que després cal seguir des d'una consulta externa o ambulatoria. De manera complementària, hi ha una xarxa d'unitats especialitzades (23 a tot el territori) que serveixen de referència per a aquells fumadors que puguin menester un abordatge més intensiu o específic.

Al marge d'aquests serveis presencials, una de les opcions que un fumador té a la seva disposició és l'ajuda telefònica, un dels recursos que s'adapten de manera més efectiva al ciutadà. Es tracta de les anomenades *QuitLines*, una eina que s'estén cada vegada més i que tant d'èxit ha tingut en altres països. El personal sanitari que es troba a l'altra banda del telèfon són professionals d'infermeria, amb una formació exhaustiva i completa, i que han estat preparats per atendre el nombre elevat de trucades que reben cada any. El programa té com a objectiu ajudar el fumador a deixar el tabaquisme per mitjà d'una relació constant per via telefònica. L'afectat disposa d'un pla de treball que ha de seguir de manera voluntària i que es compromet a complir, és a dir, es tracta de trucades actives. En realitat, és ell qui tria la freqüència de trucades que vol rebre perquè el personal conegui l'evolució de la seva lluita contra el tabac. Durant les 24 hores del dia, tots els dies de l'any, el ciutadà té a la seva disposició el telèfon i, en cas de crisi, el personal sanitari disposa dels recursos necessaris per resoldre-ho i garantir que l'esforç i la valentia del fumador predominin en qualsevol circumstància.

Evolució per onades anuals d'incorporació a la Xarxa d'Atenció Primària Sense Fum

Àrees bàsiques de salut / Any
■ Adherides / ■ Pendants

